

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ και ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΠΟΛΕΩΝ-ΚΡΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Για τις αρχαίες πόλεις-κράτη της Ελλάδας υπάρχουν πολλές μονογραφίες με πολεοδομικό ενδιαφέρον. Έγιναν από τις ξένες κυρίως αρχαιολογικές σχολές (Χάρτης 1). Αν η τοπογραφία των πόλεων είναι σχετικά (σε μικροκλίμακα) δεδομένη μετά τις ανασκαφές, η ανάπτυξη και μετεξέλιξη τους πρέπει να μελετηθεί βάσει της ιστορικής - αρχαιολογικής μαρτυρίας.

Είναι λοιπόν αναγκαίο να ορίσουμε και να οριοθετήσουμε εδώ την έννοια της ανάπτυξης και των χαρακτηριστικών της που θα συσχετίσουμε με τα τοπογραφικά δεδομένα, και βάσει αυτών των αναπτυξιακών χαρακτηριστικών, να αναζητήσουμε τις πόλεις που άκμασαν από τα μέσα της αρχαϊκής ως το τέλος της κλασικής εποχής. Η αυτοτέλεια, η αυθυπαρξία και συνήθως η έλλειψη αυτόρκειας των πόλεων-κρατών μας φαίνεται ενδιαφέρον να συσχετιστεί με το τοπογραφικό υπόβαθρο και να ερευνηθεί πώς αυτό το υπόβαθρο κυοφόρησε την εξέλιξη της πόλης, σε μια προσπάθεια επαλληλίας του μακροπρόθεσμου σταθερού με το βραχυπρόθεσμο μεταβαλλόμενο. Η συμβολή της τοπογραφίας στην ανάπτυξη τονίζεται συχνά αλλά αόριστα, αν και αποτελεί το μόνιμο υπόβαθρο εξέλιξης, τον σχεδόν σταθερό υποδοχέα των 2.500 χρόνων. Δεν μπορεί παρά να είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αδράνεια ή μη των οικισμών στο χώρο και το χρόνο, μια ακόμη ένδειξη ανάδρασης Ιστορίας και Γεωγραφίας.

Βούλα Π. Μέγα

Αρ. Τοπογράφος Μηχ. ΕΜΠ Δρ. Πολεοδομίας Paris VII

Ανάπτυξη εξέλιξη

Η υλοποίηση της πόλης-κράτους:

Οι ιστορικοί^{1 5 16} συμφωνούν ότι η Ελλάδα έφερε στον κόσμο μια νέα ηθική έννοια: το Άστυ. Δεν φέρνει μια αποκλειστικά νέα υλική αστική διάταξη. Ο Θουκυδίδης (I,19) μας πληροφορεί ότι οι Έλληνες ζούσαν «κατά δήμους και κατά κώμους, κωμηδόν». Μεταξύ των κωμών υπάρχει μια, στους πρόποδες ενός λόφου που προστατεύεται από μια Ακρόπολη, και που παίρνει τον τίτλο του Άστωος, της πόλης που δισκεί τον συνοικισμό των περιβαλλόντων οικισμών, δηλαδή της πόλης - κράτους. Το Άστυ άλλοτε προήρχε σαν απλός οικισμός που αναπτύχθηκε και άλλοτε αποτελεί «αυθαίρετη δημιουργία και επιλογή του ή των ιδρυτών της».

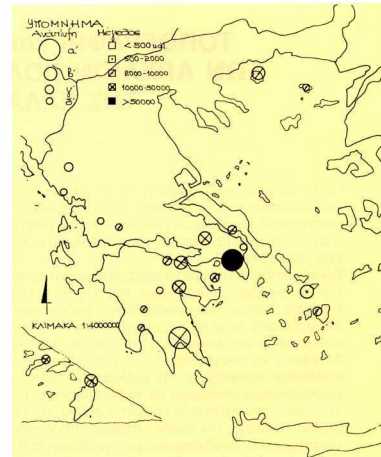
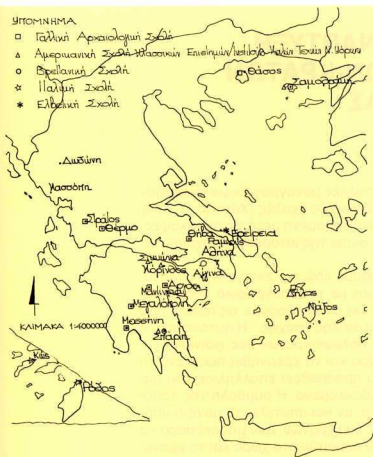
Η χρονική περίοδος κυριαρχίας της πόλης-κράτους ορίζεται από το μέ-

σον της αρχαϊκής εποχής ως το τέλος της κλασικής εποχής. Περνώντας από την τυραννία στη συνταγματική ισορροπία, στην επέκταση και την οικειοποίηση, το Άστυ γνωρίζει την παρακμή λόγω του «απελευθερωτικού ατομισμού - συλλογικού και μεμονωμένου»⁹, που έθεσε την Ελλάδα στο έλεος ενός απόλυτου μονάρχη, του Φιλίππου της Μακεδονίας. Στους τρεις αυτούς αιώνες, η πόλη ενισχύεται από το πρώτο φαινόμενο αστυφυλίας - για αμυντικούς και οικονομικούς λόγους, απ' ετέρου επεκτείνεται σε μακροκλίμακα, καθώς ο κατακερματισμός του εδάφους και συνεπώς η μικρή επιφάνεια της κάθε επικράτειας δημιουργεί την ανάγκη για αποικίες. Σε μικροκλίμακα, η πόλη επεκτείνεται για τη στέγαση των προσελκόμενων πληθυσμών. «Όσο η πόλη επεκτείνεται χωρίς να χάνει τη συνοχή της, αφήστε την να επεκτείνεται, αλλά όχι παραπάνω» συμβουλεύει ο Πλάτωνος (Πολιτεία, 49B). Κι αυτό γιατί το πολίτευμα της

Άμεσης Δημοκρατίας καθίσταται αδύνατο πάνω από έναν περιορισμένο αριθμό πολιτών. Στην περίπτωση των Αθηνών, ο περιορισμένος αυτός αριθμός αποτέλεσε σημαντικό στοιχείο της αρμονικής εξέλιξης της πόλης της συλλογικής ελευθερίας του κοινωνικού κόρπους, που κατέστη δυνατή μια σημαντική, λογοτεχνική, επιστημονική και καλλιτεχνική παραγωγή.

Κατά τους χρόνους επικράτησης της πόλης-κράτους, κυριαρχούσε ελληνισμός ανθεωπτικής αντίληψης. Η ένωση όμως των πόλεων σε δύο μέτωπα, κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο διατάραξε αυτή την αντίληψη και μετά το τέλος του πολέμου, από το 404 ως το 338, η διπλωματική ιστορία της Ελλάδας είναι μια «συνεχής απόπειρα προς διάσπαση των στενών ορίων της πόλης-κράτους»¹¹

Σε ότι αφορά την υλική της διάταξη, κάθε πόλη κληρονομεί από την αρχαϊκή της δομή, δύο τμήματα: την κάτω πόλη και την Ακρόπολη, στην

Χάρτης 1. Οι σημαντικότερες πόλεις - κράτη και το Έξο αρχαιολογικό ενδιαφέρον για την εκσκαφή τους. Πολλές ανασκαφές αγνοούνται (Κρήνη, Βρετανική Σχ. Σπάρτη, Ιδ, Σ. Σισιακος, Αίγινα: Γερμ, Σίμος ιδ / Άντρο Αυστριακή κ.ά.).

Χάρτης 2. Βαθμίδα ανάπτυξης πόλης - κράτους και μέγεθος σημερινού οικισμού.

κορυφή ενός λόφου. Το ενδιάμεσο τμήμα χρησιμοποιείται σαν υποδοχέας κατασκευών που έχουν την συγκεκριμένη φυσική κλίση (κατά μέσον όρο 23-27°) ως λειτουργικοί τους στοιχεία, όπως το θέατρο και το στάδιο.

Η διάνοξη δημόσιας πλατείας, της Αγοράς, στην κάτω πόλη, είναι το πρώτο στοιχείο που το ελληνικό πνεύμα επέβαλλε στην αρχαϊκή πόλη. Είναι ένας ανοικτός αρχικά χώρος μικρών διαστάσεων (~20x40 μ²) προς τον οποίο συγκλίνουν μικροί δρόμοι. Στις πενήντατικές πόλεις βρίσκεται στο κέντρο τους, στις παράκτιες στο λιμάνι.

Ο 5ος αιώνας θα φέρει ένα σημαντικό στοιχείο στην ιστορία της πολεοδομίας. Την απαρχή της οργανωμένης δόμησης. Ο Ιππόδαμος της Μιλήτου θεωρείται¹² ¹³ ο εφευρέτης του κανονικού σχεδίου πόλεως, της «σκακιέρας», με κάθετα τεμνόμενους δρόμους, αν και αυτή η μορφή δόμησης είχε ήδη χρησιμοποιηθεί κατά τη νεολιθική εποχή και ακόμη στην Αίγυπτο και την Βαθυλωνία,¹² ¹³ Έπειτα η ιωνική αίσθηση της συμ-

μετρία έρχεται να επιβληθεί στο ακανόνιστο των πόλεων (κυρίως του Πειραιά και της Ρόδου). Είναι η αρχή του, γεμάτου συγκρούσεις, διαλόγου μεταξύ του κανονικού σχεδιασμού και του ακτινοκεντρικού.

Οι κύριοι παράλληλοι άξονες είναι πολύ λίγοι και ο προσανατολισμός τους φαίνεται τυχαίος. Εξαρτάται από τους τοπικούς ανέμους, αλλά και από κοσμογονικές θεωρίες και προκαταλήψεις¹⁴. Οι δρόμοι που τέμνουν κάθετα τους κύριους άξονες είναι πολύ περισσότεροι και τα οικοδομικά τετράγωνα, που δημιουργούνται, άνια. Οι διαστάσεις τους κυμαίνονται από 30-35μ. η μικρή πλευρά ως 50-300 η μεγάλη. Οι δρόμοι είναι στενοί -κατά μέσον όρο το πλάτος τους είναι 4.50μ., ενώ κανένας δρόμος δεν έφτασε τα 20μ.-. Τέμνονται συχνά ανά δύο χωρίς να σχηματίζονται σταυροδρόμια, και αυτό φαίνεται ότι έχει γίνει για αμυντικούς λόγους. Ο Αριστοτέλης (Πολιτική VII, 105) αναφέρει ότι η καλή χάραξη της πόλης είναι αναγκαία για λόγους υγιεινής, άμυνας και κυκλοφορίας. Συχνά, όμως, άμυνα και κυ-

κλοφορία καταλήγουν σε αντικρουόμενες πραγματώσεις. Οι πλατύτεροι δρόμοι χρησιμοποιούνται για τις τελετές, για το ακίνητο (θεατές) και το κινούμενο (παρέλαση) στοιχείο τους.¹⁶

Ο διαχωρισμός της πόλης κατά λειτουργικές ζώνες δεν έγινε ποθενά με προγραμματικό τρόπο, αν και η τριπτυχη διάκριση --δημόσιο, ιερό και ιδίον-- είναι συχνά σαφής.¹³

Στην Αγορά που φτάνει τα 30x80μ., την ακανόνιστη διάταξη των σταύρων που την περιβάλλουν, διαδέχεται η συνεκτική τους σύνδεση και το κλείσιμο του χώρου που αρχίζει να κατακλύζεται από χορηγικά μνημεία και ακόμη και ναούς.¹²

Ανάπτυξη και Ακμή

Η ανοδική πορεία των πόλεων προς την ακμή τους ήταν άλλοτε θραυκτική και άλλοτε μακρά, ανάλογα με το αν προϋπήρχαν ή αν η δημιουργία τους ήταν σύμφωνη με το σκοπό της κυριαρχίας.

Εδώ θεωρούμε μόνο τις πόλεις που

Χάρτης 3. Βαθμίδα ανάπτυξης πόλης - κράτους και τοπογραφία.

κυριάρχησαν με κύρια λειτουργία την αστική -δηλ. τη συσπείρωση πολιτών για συλλογική ευημερία- και όχι τη θρησκευτική - Δελφοί, Επίδαυρος, Αμφικράτειο - ή τη διεξαγωγή αγώνων - Ολυμπία, Ίσθια, Νεμέα-, αν και οι δύο αυτές λειτουργίες ήταν συχνά άμεσα συνδεδεμένες με την αστική.

Η ανάπτυξη και η ακμή είναι έννοιες καθαρά ποιοτικές και πολύ δύσκολα μπορεί κανείς να αποπειραθεί να τις ποσοτικοποιήσει. Θα έπρεπε τότε να θεωρηθεί η ανάπτυξη σαν μια σταθμισμένη συνιστώσα πολλών παραγόντων μεταξύ των οποίων σημαντική θέση πρέπει να κατέχουν ο άνθρωπος και το κεφάλαιο. Οι πηγές όμως που διαθέτουμε δεν μας παρέχουν τον ακριβή πληθυσμό των πόλεων, ούτε το κεφάλαιο που κατά καιρούς συσσωρεύεται. Πρόκειται κυρίως για ενδείξεις παρά για άσπμη πληροφορία.

Θα μπορούσαμε με μεγαλύτερη βεβαιότητα να σταθώμε στον ρυθμό ακμής και παρακμής και στα πλήθη των αποικιών. Και θα μπορούσαμε βάσει όλων αυτών των παραγόντων,

να κατατάξουμε τις πόλεις-κράτη που κύρια γνωρίζουμε σε βαθμίδες ανάπτυξης που δεν μπορεί παρά να είναι λίγες. Η απόδοση βαθμίδας ανάπτυξης δεν μπορεί βέβαια να μη σταθεί στις ιδιαίτερες αξίες που οι πόλεις διοχέτευσαν στην ιστορία, στα πρότυπα που εισήγαγαν και που συμπληρώνουν το συνολικό επισκοδόμημα της κληροδοτημένης κουλτούρας.

Ας κατατάξουμε έτσι την Αθήνα και τη Σπάρτη, -τις λιγότερο αντιπροσωπευτικές από τις πόλεις της αρχαίας Ελλάδας-⁸ στην πρώτη βαθμίδα, ενώ στην τέταρτη ας κατατάξουμε τις πόλεις που ανέτειλαν και έδωσαν γρήγορα, έτσι που ο Πausανίας το 2ο αιώνα να μη συναντήσει παρά τα απομεινάρια τους. Τη Μεγαλόπολη, που κτίστηκε από τον Επαμεινώνδα το 371-368 π.Χ. και υπήρξε πρωτεύουσα της Αρκαδικής συμμαχίας χωρίς επεκτατική δράση. Τη Ραμνούντα, που το φρούριό της κτίστηκε δυο φορές για να ελέγχει τα στενά με την Ευβοία. Τη Μαντίνεια και τη Μεσσήνη, με ανάπτυξη παρόμοια με εκείνη της Μεγαλόπολης. Το Θέρ-

μο, που ο Πολύβιος ονόμασε Ακρόπολη των Αιτωλών, το Στράτο, πρωτεύουσα των Αχαρνών, την Κασοπή, πρωτεύουσα των Κασοπίων, και τη Σαμοθράκη.

Στη δεύτερη κατηγορία θα κατατάξουμε πόλεις πλούσιες και ισχυρές, όπως η Κόρινθος, το Άργος, η Ρόδος, η Θήβα, η Θάσος, που αν και αποικία των Παριών γνώρισε η ίδια μεγάλη ακμή και η Δήλος, η ιερή πόλη του Απόλλωνα, που αναπτύχθηκε σημαντικά και σαν εμπορικό κέντρο. Στην τρίτη τέλος κατηγορία θα κατατάξουμε πόλεις μέσης σημασίας, όπως η Ερέτρια, η Αίγινα, η Συκιώνα, η Δωδώνη, η Νάξος και η Κως. Αν σαν κριτήρια απόδοσης ήταν μόνο ο πληθυσμός, σε σχέση με την έκταση κυριαρχίας, η Σπάρτη θα έπρεπε να καταταγεί στη Β' βαθμίδα, αφού, αν και επεκτάθηκε στη μισή Πελοπόννησο (8400 km²) δεν επέπεσε τις 8000 κατοίκους, ενώ η Αθήνα, κυριαρχώντας στην Αττική και στη Σαλαμίνα (2650 km² συνολικά) έφθασε τις 40.000 κατοίκους. Μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα κυριαρχίας παρουσίασε το Άργος, που επέπεσε τις 20.000 κατοίκους και η Αίγινα που έφθασε τις 2000 για μια έκταση 85 km². Η πυκνότητα είναι μικρότερη στα νησιά, που άλλα αποτελούν μια μόνο πόλη (όπως η Νάξος και η Σάμος με 450 km²), η Λέσβος (1740 km²) αποτελείται από 5 πόλεις και η Κρήτη (8800 km²) είναι χωρισμένη σε πάνω από 50 μικρές πόλεις - κράτη.⁹ Ο προσεγγιστικός πληθυσμός των πόλεων υπολογίζεται με πολλούς τρόπους. Ας σημειωθεί εδώ ότι έχει θεωρηθεί¹⁰ ότι το μέγεθος των πόλεων (σε ότι αφορά τις πόλεις της Αθηναϊκής συμμαχίας) ήταν ανάλογο του φόρου υποτέλειας, συνεισφορά στα συμμαχικά των Περσών, όπως υπολογίστηκε από τον Αριστοτέλη. Η συνεισφορά αυτή νομιμοποιεί την απόδοση δεύτερης βαθμίδας ανάπτυξης στη Θάσο και στη Δήλο, αν και η ακμή της δεύτερης υπήρξε εφήμερη.

Μετεξέλιξη. Αδράνεια στο χωρικόρονο.

Η αδράνεια στο χωρικόρονο παρουσιάζεται σαν σταθερή εντοπισμένη οικισμότητα (νέα πόλη παράλληλα στην παλιά) έτσι ώστε να μπορούμε να μιλούμε για διαχρονική οικιστική έλξη.

Ο Κ. Δοξιάδης,⁴ ξεκινώντας από 6 πλέγματα αρχαίων οικισμών, κατάληξε στο συμπέρασμα ότι υπάρχει πλήρης αντιστοιχία της διάταξης των σημερινών και των αρχαίων οικισμών, των οποίων ούτε ο αριθμός, ούτε το μέγεθος άλλαξαν σημαντικά από τη

Νεολιθική εποχή μέχρι τη βιομηχανική επανάσταση.

Αν στο μικρό και ίσως ατελέσφορο στατιστικό δείγμα που διαθέτουμε, συγκρίνουμε τη βαθμίδα ανάπτυξης του τότε και το σημερινό μέγεθος, μπορούμε να ομιλούμε για συσχετίση και αντιστοιχία βαθμίδας και τάξης μεγέθους, με κυριότερη εξαίρεση τη Λήλο, που όμως παρουσιάζει απόλυτα ιδιόζουσα ανάπτυξη (Χάρτης 2).

Οι πόλεις της τελευταίας εξάλλου βαθμίδας ήταν εκείνες που κυρίως παρουσίασαν τάση προς εξέλιξη στο χρόνο.

Τοπογραφία

Ένα μεγάλο ποσοστό των πολεωνκρατών ήταν παραθαλάσσιες. Η άμεση πρόσβαση προς τη θάλασσα εμπεριείχε ανέκαθεν οικονομικούς και επεκτατικούς λόγους. Οι κάτω πόλεις στην ενδοχώρα είναι επίσης πεδινές και με μικρή κλίση που μεγαλώνει ανεβαίνοντας προς την Ακρόπολη. Πιο απότομη τοπογραφία παρατηρείται στις πόλεις της τέταρτης βαθμίδας ανάπτυξης (Χάρτης 3).

Το πεδινό του εδάφους πρέπει να ήταν άμεσα συνδεδεμένο με την ένταση της οικονομικής δραστηριότητας, που σε συνδυασμό με τη διαδραστικότητα της δίνει τον πλούτο των πόλεων. Θα μπορούσαμε ίσως να θέσουμε ορισμένα ερωτηματικά σε ότι αφορά την ομαλή τοπογραφία και την ασφάλεια μιας πόλης φαινεται πως η έννοια της άμυνας είχε άλλη εντελώς αντίληψη κατά την αρχαία Ελλάδα και κατά τους μετέπειτα χρόνους, π.χ. κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας. Εκεί, οι οικισμοί που διοχέτευσαν αξίες στην ιστορία χαρακτηρίζονται από εντελώς άλλη μικρο- και μακροτοπογραφία αν και η πρόσβαση στη θάλασσα έπαιξε και εκεί πρωταρχικό συχνά ρόλο.

Η συγγενική τοπογραφία των κάτω πόλεων και η σύνδεση τους με τις Ακροπόλεις έδωσαν συγγενικά πρότυπα δόμησης, ακανόνιστης ή κανονικής, σε σύμφη γύρω από την Αγορά και το δημόσιο χώρο.

Θα ήταν ίσως παρακινδυνευμένο να διατυπώσουμε την άποψη - με το στατιστικό δείγμα που διαθέτουμε - ότι τοπογραφία και βαθμίδα ανάπτυξης συνδέονται μεταξύ τους, με την έννοια ότι οι πόλεις που ανήκουν στις πρώτες βαθμίδες έχουν αποκλειστικά ομαλή πεδινή τοπογραφία. Επίσης παρακινδυνευμένο θα ήταν να ισχυριστούμε ότι οι πόλεις που αποδείχθηκαν πιο ευάλωτες στο χρόνο ήταν εκείνες με τη μεγαλύτερη κλίση εδάφους. Αυτό συνδέεται κλίση εδάφους. Αυτό συνδέεται κλίση εδάφους, με τη μερική, συχνά, διεξα-

γωγή εκκαμμένων, σ' αυτό το τεράστιο αρχαιολογικό πεδίο που αποτελεί η Ελλάδα. Έτσι, στην Κωσσοθή π.χ. η μέση κλίση της κάτω πόλης ήταν ίσως πολύ μικρότερη από την κλίση που μετράμε σε χώρους κοντά στα μη εκκαμμένα θέατρο και ωδείο.

Συμπεράσματα

Οι σημαντικότερες πόλεις-κράτη που η αρχαιολογική σκαπάνη αποκάλυψε στην Ελλάδα μπορούν να καταταχθούν σε τέσσερις βαθμίδες ανάπτυξης, ανάλογα με το ρόλο που διαδραμάτισαν και τις αξίες που κληροδότησαν στο μετέπειτα κόσμο.

Παρουσιάζουν όλες συγγενική σχετική τοπογραφία, συζεύξη πεδινής και πολύ συχνά παραθαλάσσιας κάτω πόλης με την Ακρόπολη. Η συγγενική ομαλή τοπογραφία επέτρεψε συγγενικές μορφές δόμησης, ακανόνιστης μέχρι τον 5ο αιώνα ή και κανονικής στη συνέχεια.

Στο ερώτημα αν η Τοπογραφία κυφόρησε διαχρονικές θέσεις οικισμών, το στατιστικό δείγμα των «κυριότερων πόλεων-κρατών» που διαθέτουμε είναι πραγματικά ελλειπτικό για να καταλήξουμε σε συμπεράσματα. Μια εκτεταμένη τέτοια έρευνα να ξεκινά, αντίστροφα, από όλους τους σημερινούς οικισμούς, την τοπογραφική τους κατάταξη και την ιστορική τους ανάλυση.

Σε ό,τι όμως αφορά τις κυριότερες πόλεις κρατί, οι θάσμες ενδείξεις που έχουμε είναι ότι η βαθμίδα αρχέγονης ανάπτυξης - που έχει σαν μια συνιστώμενη την ομαλή πεδινή τοπογραφία - είναι δείκτης της αδράνειας των οικισμών στο χώρο. Αυτή η διαπίστωση, όμως, δεν μπορεί παρά να αποτελέσει μια καλύτερα οριοθετημένη από την αρχική υπόθεση, που περιμένει ακόμη επαλήθευση.

Βιβλιογραφία

1. BENEVOLO, L. Storia delle città Latenza & Figli, Roma-Bari, 1975.
2. CAVAIGNAC, E. Population et capital dans le monde méditerranéen antique, Strasbourg, Paris, 1923.
3. COHEN, R. La Grèce et l'hellénisation du monde antique, Clio, Paris, 1934.
4. DOXIADIS, C.A. Ancient Greek settlements, *Ethnologia* V. 31, Nr 182 & V. 33, Nr 195, 1971 & 1972.
5. EHRENFRIED, V. Griech. Land und Griech. Staat Ant. t. III, 1927, Traduction Française, Maspéro, Paris, 1978.
6. FINLEY, M. I. Les anciens Grecs, Maspéro, Paris, 1975.
7. GERNET, L. Anthropologie de la Grèce Antique, Maspéro, Paris, 1968.
8. GLOTZ, G. La Cité Grecque, A. Michel, Paris, 1953.
9. GUIRAUD, P. La propriété foncière en

Grèce jusqu' à la conquête romaine, Paris, 1893.

10. KIEPERT, H. Topographisch - Historischer Atlas von Hellas, Nikolaischer Buchhandlung, 1846.

11. ΚΟΛΙΑ Γ.Τ. Ιστορική Γεωγραφία του Ελληνικού Χώρου, Υπ. Ανοικτόδωμησης, Αθήναι, 1948.

12. LAVEDAN, P. Histoire de l'Architecture urbaine, t. I. H. Laurens, Paris, 1926.

13. MARTIN, R. L'Urbanisme dans la Grèce Antique, A & J Picard, Paris, 1956.

14. MYRES, J.L. Geograph. History in Gr. Lands, Oxford, 1953.

15. POUNDS, N. J.G. The Urbanization of the classical world, Association of American Geographers, Vol. 59 N 1, 1969, p. B5 167.

16. WYCHERLEY, R. E. How the Greeks built cities, Mac. Millan & Co, London, 1949.

17. ZIMMERN A.E. The Greek common wealth Politics and economics in fifth century Athens, Oxford, 1911.

Topography and Development of the City-State in Ancient Greece

V.P. Moga

The most outstanding city-states in ancient Greece are examined in this article according to their topography and town-planning as they have been revealed and interpreted by archaeology (fig. 1).

The classification of these city-states in four groups on the basis of their development in antiquity (population, prestige, wealth, colonies) and their symbolic significance in the course of history lead us to certain observations as regards their development and inertness in time and place. With the exception of Delos island, which long ago has been treated as a museum in itself, the major cities continue to play an urban and political role. The under-developed cities have suffered more than the others from the decay caused by time (fig. 2).

As regards topography, the cities of the advanced group are characterized by a regular micro- and macrotopography. They display low altitude and smooth slopes. Thus, topography seems to be related with the town-planning development of the cities through time (fig. 3) This relation between topography (definite and absolutely measurable) and development (hardly evaluated) still remains hypothetical. However, it can be verified if a larger statistic sample including all city-states and their continuation in time is studied; or if a survey of all the contemporary known locations and a search for their «roots» in the past is seriously undertaken and carried out.